

ΝΤΟΣΙΑ ΑΒΔΕΛΙΔΗ

Η κανονικόμορφη ψύχωση

*Η διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός
στην ύστερη διδασκαλία του Λακάν*

ΚΕΔΡΟΣ

Ντόσια Αβδελίδη: *Η κανονικόμορφη ψύκωση*

ISBN 978-960-04-4893-1

Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διορθώσεων: Μαρία Σπανάκη
Επιμέλεια-Διόρθωση: Ιφιγένεια Σιαφάκα
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Ντόσια Αβδελίδη, 2018*

© *Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε., 2018*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΚΛΕΙΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ-ΤΟΥ-ΠΑΤΡΟΣ
ΣΤΟΝ ΒΟΡΡΟΜΕΙΟ ΚΟΜΒΟ

I. ΤΟ ΑΤΥΧΗΜΑ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ

Τη δεκαετία του '50 επικρατεί στη διδασκαλία του Λακάν το συμβολικό και η πρωτοκαθεδρία του σημαίνοντος. Είναι η περίοδος του Άλλου του Άλλου, της μεταγλώσσας, του σημείου διαρραφής, της μεταφοράς και της μετωνυμίας, της αιτιακής άρθρωσης ανάμεσα σε σημαίνον και σημαινόμενο. Είναι η περίοδος του γραφήματος της επιθυμίας και της πατρικής μεταφοράς, η περίοδος της λακανικής αισιοδοξίας, όπου το σύμπτωμα ερμηνεύεται και «ανάγεται εξ ολοκλήρου σε μια γλωσσική ανάλυση»¹ και όπου το συμβολικό ρυθμίζει και καθορίζει τα πράγματα. Αυτό είναι, εξάλλου, και το νόημα του στρουκτουραλισμού, που επικρατεί εκείνη την περίοδο, δηλαδή «η λειτουργία του υποκειμένου εξαρτάται από τη σημαίνουσα άρθρωση»².

Τη δεκαετία του '50 ο Άλλος προϋπάρχει του υποκειμένου. Η συμβολική τάξη συγκροτεί το υποκείμενο, το σημαίνον κυριαρχεί του υποκειμένου, το σύμπτωμα είναι «το σημαίνον ενός απωθημένου, από τη συνείδηση του υποκειμένου, σημαινόμενου»³, και η ανάλυση συνίσταται μόνον στην αποκατάσταση μίας συμβολικής αλυσίδας. Ως εκ τούτου, ο Λακάν απαριθμεί τις τρεις διαστάσεις αυτής της συμβολικής αλυσίδας:

- την ιστορία μιας ζωής βιωμένης ως ιστορίας
- την υποταγή στους νόμους της γλώσσας, τους μόνους που είναι ικανοί για υπερκαθορισμό
- το διυποκειμενικό παιχνίδι απ' όπου η αλήθεια εισάγεται στο πραγματικό⁴.

Τούτο μας καταδεικνύει ότι το ζήτημα της απόλαυσης παραγκωνίζεται. Εκείνο που μετράει είναι η αποκρυπτογράφηση του συμπτώματος. Τονίζεται περισσότερο η πλευρά του συμπτώματος ως μηνύματος παρά η πλευρά της απόλαυσης. Το

1. Jacques Lacan, «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse» (1953) στο *Écrits*, ό.π., σ. 269· σ. 110 στην ελλ. έκδ., *Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας και της γλώσσας στην ψυχανάλυση*, μτφρ. Νασιά Λινάρδου-Μπλανσέ, Ρεζινάλντ Μπλανσέ, Εκκρεμές, Αθήνα 2005.

2. Jacques Lacan, Séminaire XIV (1966-1967), *La logique du fantasme*, ανέκδοτο, συνεδρία 7ης Ιουνίου 1967.

3. Jacques Lacan, «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse», στο *Écrits*, ό.π., σ. 280· σ. 132 στην ελλ. έκδ.

4. Jacques Lacan, «La psychanalyse et son enseignement» (1957), στο *Écrits*, ό.π., σ. 438.

σύμπτωμα είναι, εκείνη την περίοδο, «γλώσσα που ο λόγος τον οποίο φέρει πρέπει να απελευθερωθεί»¹.

Σε αυτό το κλίμα ο Λακάν αναπτύσσει τη θεωρία του για την ψύχωση. Κατ' αρχάς στο Σεμινάριο III και στη συνέχεια στο γραπτό «Για ένα ζήτημα προκαταρκτικό σε κάθε δυνατή θεραπεία της ψύχωσης». Θα την παρακολουθήσουμε εν συντομία.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ ΣΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ III

Ο Λακάν αποδίδει, στο Σεμινάριο III, συμβολική αιτιότητα στην ψύχωση. Πριν από μερικά χρόνια, είχε ο ίδιος αποδώσει την αιτιότητα της ψύχωσης σε μία ανεξιχνίαστη απόφαση του είναι. Στο γραπτό του «Περί της ψυχικής αιτιότητας», καθοριστικό για την ψύχωση, ήταν «η γενική δομή της παραγνώρισης», «η απροσμέτρητη απόσταση της *image*» και «το ελάχιστο περιθώριο της ελευθερίας». Η παράνοια ήταν αντιληπτή ως μία «στάση [stase] τού είναι σε μία ιδανική ταύτιση»². Η αναφορά του Λακάν για την προσέγγιση της ψύχωσης ήταν το φαντασιακό. Στο Σεμινάριο III, στηρίζεται στο συμβολικό, για να ξεδιπλώσει τη θεωρία του για την ψύχωση. Έτσι, η ψύχωση σχετίζεται με ένα έλλειμμα στο σημαίνον.

Στην αρχή του Σεμιναρίου III και αφού έχει ανακοινώσει το περίφημο «δεν υπάρχει ψυχογένεση»³, ο Λακάν αναζητά τη συνθήκη της ψύχωσης: «[...] για να είναι κανείς τρελός απαιτείται και κάποια προδιάθεση, πέρα από κάποια [επιβαρυντική] συνθήκη»⁴, σχολιάζει. Αποδίδει αυτή την προϋπόθεση σε μία έλλειψη στο συμβολικό. Σε όλη τη διάρκεια του Σεμιναρίου δεν παύει να επερωτά γι' αυτό το έλλειμμα που χαρακτηρίζει την ψύχωση.

Συζητά για το πρόβλημα βέβαιος ων ότι υπάρχει ένα στάδιο που προηγείται οποιασδήποτε νευρωτικής διαλεκτικής, όπου ένα μέρος της συμβολοποίησης δεν επιτελείται: «Ενδεχομένως, λοιπόν, κάτι το πρωταρχικό που αφορά το είναι του υποκειμένου να μην εισέλθει στη συμβολοποίηση, και να είναι όχι απωθημένο αλλά απορριφθέν»⁵.

Με το πραγματικό, ως ένα πεδίο διαφορετικό του συμβολικού, ο Λακάν θα προσπαθήσει να διασαφηνίσει την ψύχωση και την εξέλιξή της: «Στη σχέση του υποκειμένου με το σύμβολο υπάρχει η δυνατότητα μιας αρχέγονης *Verwerfung*, δηλαδή κάτι να μην είναι συμβολοποιημένο, το οποίο θα εκδηλωθεί μέσα στο πραγματικό»⁶.

1. Jacques Lacan, «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse», στο *Écrits*, ό.π., σ. 269· σ. 110-111 στην ελλ. έκδ.

2. Jacques Lacan, «Propos sur la causalité psychique» (1946), στο *Écrits*, ό.π., σ. 170, 172, 177, 178 και 192.

3. Jacques Lacan, Le séminaire III, *Les psychoses*, ό.π., σ. 15· σ. 21 στην ελλ. έκδ.

4. *Αντόθι*, σ. 23· σ. 28 στην ελλ. έκδ.

5. *Αντόθι*, σ. 94· σ. 100 στην ελλ. έκδ.

6. *Αντόθι*, σ. 94-95· σ. 101 στην ελλ. έκδ.

Υπάρχει από τη μία η *Bejahrung*, η πρωταρχική συμβολοποίηση, η κατάφαση αυτού που είναι ως τέτοιου, και από την άλλη η *Verwerfung*, η απόρριψη ενός πρωταρχικού σημαίνοντος. Ο Λακάν θα μεταφράσει τη *Verwerfung* ως διάκλειση μερικούς μήνες αργότερα, στην τελευταία παράδοση του Σεμιναρίου ΙΙΙ¹.

Αυτό που ονομάζει συμβολοποίηση είναι ο νόμος, ο οποίος θεωρεί ότι παίζει έναν πρωταρχικό ρόλο. Μέσω αυτού του νόμου, κατά τον Λακάν, επιτελείται η ανθρωπίνη σεξουαλικότητα. Αυτό το νόημα αποδίδει στο οιδιπόδειο.

Για να μπορέσει ένα ανθρώπινο ον να εγκαταστήσει την πιο φυσική σχέση, εκείνη του αρσενικού με το θηλυκό, πρέπει να παρέμβει ένας τρίτος, που να είναι η εικόνα κάποιου επιτυχημένου πράγματος, το υπόδειγμα μίας αρμονίας. Και κάτι παραπάνω – χρειάζεται ένας νόμος, μία αλυσίδα, μία συμβολική τάξη, η παρέμβαση της τάξης της ομιλίας, δηλαδή του πατέρα. Όχι του φυσικού πατέρα αλλά του στοιχείου αυτού που ονομάζεται πατήρ. Η τάξη που εμποδίζει τη σύγκρουση και τη διάλυση της κατάστασης σε γενικές γραμμές θεμελιώνεται στην ύπαρξη αυτού του ονόματος του πατρός².

Ο Λακάν συνδέει τη συμβολοποίηση με τον νόμο του Οιδίποδα και το Όνομα-του-Πατρός. Θεωρεί ουσιαστικό το οιδιπόδειο για την πρόσβαση του υποκειμένου σε αυτό που ονομάζει «εξανθρωπισμένη δομή του πραγματικού»³. Συνεπώς, εκείνη την περίοδο της διδασκαλίας του, η προϋπόθεση για την πρόσβαση στην πραγματικότητα είναι να έχει βιώσει κάποιος το οιδιπόδειο. Στην ψύχωση κάτι λείπει στη σχέση του υποκειμένου με την πραγματικότητα, κάτι στο οιδιπόδειο δεν λειτουργεί. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, για τον Λακάν, το οιδιπόδειο σύμπλεγμα είναι η εισαγωγή του σημαίνοντος⁴ και ότι αυτό που δομεί την πραγματικότητα είναι η παρουσία ενός ορισμένου σημαίνοντος.

1. *Αντίθι*, σ. 361· σ. 359 στην ελλ. έκδ. «Κάτι που είναι φαινόμενο χειροπιαστό σε όλα όσα εκτυλίσσονται στην ψύχωση είναι η προσέγγιση ενός σημαίνοντος ως τέτοιου από το υποκείμενο και ο ανέφικτος χαρακτήρας αυτής της προσέγγισης. Δεν επανέρχομαι στην έννοια της *Verwerfung*, από την οποία ξεκίνησα και για την οποία το σκέφτηκα καλά, και σας προτείνω να υιοθετήσουμε τελεσίδικα την εξής απόδοση, που είναι νομίζω η καλύτερη – *forclusion*, διάκλειση».

2. *Αντίθι*, σ. 111· σ. 117 στην ελλ. έκδ. Το Όνομα-του-Πατρός παρουσιάζεται εδώ ως όνομα του πατρός, αφού ο Λακάν δεν το έχει ακόμη τυποποιήσει ως έννοια.

3. *Αντίθι*, σ. 224· σ. 226 στην ελλ. έκδ.

4. *Αντίθι*, σ. 214· σ. 215-216 στην ελλ. έκδ. «Εάν το οιδιπόδειο σύμπλεγμα δεν είναι η εισαγωγή του σημαίνοντος, εγώ ζητώ να μου δώσει κάποιος μια οποιαδήποτε άλλη εννοιολόγησή του. Ο βαθμός επεξεργασίας του οιδιπόδειου είναι τόσο ουσιαστικός για την κανονικοποίηση του φύλου, επειδή ακριβώς εισάγει τη λειτουργία του σημαίνοντος ως τέτοιου στην κατάκτηση του άντρα ή της γυναίκας».

Εάν δεχτούμε τώρα, ως σύνθετες εμπειρικό δεδομένο, ότι το να μην έχει διασχίσει την οιδιπόδεια δοκιμασία, να μην έχει δει ν' ανοίγονται μπροστά του οι ψυχοσυγκρούσεις και τα αδιέξοδά της, και να μην την έχει επιλύσει, το αφήνει με κάποιο ελάττωμα, με κάποια αδυναμία να πραγματοποιήσει τις σωστές εκείνες αποστάσεις που ονομάζονται ανθρώπινη πραγματικότητα, είναι επειδή πιστεύουμε πως η πραγματικότητα εξυπακούει την ενσωμάτωση του υποκειμένου σε μία ορισμένη διαπλοκή σημαινόντων¹.

Η απώλεια της πραγματικότητας στον Φρόντ

Η αναφορά του Λακάν στην πραγματικότητα συνιστά φροϋδική επιρροή, ακόμα κι αν αντιλαμβάνεται ότι για τον Φρόντ αυτή η αναφορά συνδέεται με μια τρύπα στο συμβολικό². Το 1924, στην προσπάθειά του να εξηγήσει και να διαφοροποιήσει τον μηχανισμό της ψύχωσης από αυτόν της νεύρωσης, γράφει δυο άρθρα: «Νεύρωση και ψύχωση» και «Η απώλεια της πραγματικότητας στη νεύρωση και στην ψύχωση». Επηρεασμένος ο ίδιος από τη δεύτερη τοπική του, τοποθετεί τη διαφορά νεύρωσης και ψύχωσης ως απόρροια των συγκρούσεων ανάμεσα στις βαθμίδες και στην πραγματικότητα.

Στο πρώτο άρθρο, θεωρεί ότι τόσο η νεύρωση όσο και η ψύχωση προέρχονται από διαμάχες ανάμεσα στο εγώ και στις διάφορες βαθμίδες που το εξουσιάζουν. Η νεύρωση είναι το αποτέλεσμα μίας διαμάχης ανάμεσα στο εγώ και στο εκείνο, ενώ η ψύχωση γεννιέται από μία διαμάχη ανάμεσα στο εγώ και στον εξωτερικό κόσμο. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, «η τρέλα χρησιμοποιείται σαν ένα κομμάτι που κολλάμε εκεί όπου αρχικά δημιουργήθηκε ένα ρήγμα στη σχέση του εγώ με τον εξωτερικό κόσμο»³.

Στο δεύτερο άρθρο, ο Φρόντ τροποποιεί τη θέση του και λέει ότι τόσο η νεύ-

1. *Αντόθι*, σ. 283· σ. 283 και στην ελλ. έκδ. Το 1966, είναι το αντικείμενο *a* που δίνει το πλαίσιο του στην πραγματικότητα. «Είναι λοιπόν ως αντιπρόσωπος της εκπροσώπησης μέσα στη φαντασίωση, δηλαδή ως υποκείμενο αρχικά απωθημένο, που το *S*, διαγεγραμμένο Υποκείμενο από την επιθυμία, υποστηρίζει εδώ το πεδίο της πραγματικότητας, ενώ το ίδιο υποστηρίζεται μόνον από την εξαγωγή του αντικειμένου *a*, που, εντούτοις, του δίνει το πλαίσιο του». Ο Λακάν προσθέτει αυτή την επεξήγηση σε μία υποσημείωση, ενδεικτική των τοπολογικών του επεξεργασιών το 1966, «D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose», στο *Écrits, ό.π.*, σ. 554.

2. «Ο Φρόντ επιφέρει εκεί μία ουσιαστική αναθεώρηση στη διάκριση που είχε κάνει μεταξύ νεύρωσης και ψύχωσης, λέγοντας ότι, στις ψυχώσεις, η πραγματικότητα ανασχηματίζεται, ότι ένα μέρος της πραγματικότητας καταργείται και ότι η πραγματικότητα δεν είναι πότε αληθινά συσκοτισμένη. Τελικά, αναφέρεται, θα το δείτε από τα συμφραζόμενα, σε μία ελλειμματικότητα και σε ένα τμήμα του συμβολικού, έστω και αν στο γερμανικό κείμενο χρησιμοποιείται ο όρος “πραγματικότητα”, *Le séminaire III, Les psychoses, ό.π.*, σ. 177· σ. 181 στην ελλ. έκδ.

3. Sigmund Freud, «Névrose et psychose» (1924) στο *Névrose, psychose et perversion*, PUF, Παρίσι 1992, σ. 285.

ρωση όσο και η ψύχωση είναι η έκφραση της εξέγερσης του εκείνου ενάντια στον εξωτερικό κόσμο:

Στη νεύρωση, ένα κομμάτι της πραγματικότητας αποφεύγεται μέσω της φυγής, στην ψύχωση ανασχηματίζεται. Ή: στην ψύχωση, η αρχική φυγή ακολουθείται από μία ενεργό φάση, αυτήν του ανασχηματισμού· στη νεύρωση, η αρχική υπακοή ακολουθείται, εκ των υστέρων, από μία απόπειρα φυγής. Ή ακόμα: η νεύρωση δεν αρνείται την πραγματικότητα, απλώς δεν θέλει να ξέρει τίποτα γι' αυτήν· η ψύχωση την αρνείται, και προσπαθεί να την αντικαταστήσει¹.

Η απώλεια της πραγματικότητας ισχύει τόσο για τη νεύρωση όσο και για την ψύχωση. Αυτό που αλλάζει είναι ο τρόπος αντιστάθμισης: φυγή, απώθηση και φαντασίωση στη νεύρωση, άρνηση, διάκλειση και παραλήρημα στην ψύχωση.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί πως από πολύ νωρίς ο Λακάν είχε αντιληφθεί ότι το διακύβευμα δεν είναι η πραγματικότητα αλλά η βεβαιότητα. Παρατηρεί λοιπόν ότι η βεβαιότητα είναι κάτι σπάνιο για το φυσιολογικό υποκείμενο. Όντως, αυτό που το χαρακτηρίζει είναι ότι δεν παίρνει τα πράγματα και πολύ στα σοβαρά. Όμως, αντίθετα με το λεγόμενο φυσιολογικό υποκείμενο, το ψυχωτικό υποκείμενο έχει τη βεβαιότητα ότι το περί ου ο λόγος συμβάν το αφορά. Το θέμα που τίθεται γι' αυτό «δεν είναι η πραγματικότητα αλλά η βεβαιότητα»².

Κλείνοντας το άρθρο του «Νεύρωση και ψύχωση», ο Φρόντ αναρωτιέται ποιος είναι ο ανάλογος μηχανισμός της απώθησης με τον οποίο πραγματοποιείται η αποκόλληση του εγώ από τον εξωτερικό κόσμο. Ο Λακάν, επιστρέφοντας στον Φρόντ, θα ανασύρει αυτόν τον μηχανισμό, καθιστώντας τη *Verwerfung* τον κατεξοχήν μηχανισμό της ψύχωσης.

Η *Verwerfung* στον Φρόντ

Ο όρος *Verwerfung* είναι παρών από νωρίς στα γραπτά του Φρόντ. Σε ένα άρθρο του 1894, «Οι ψυχονευρώσεις άμυνας», ο Φρόντ αναφέρεται σε έναν τύπο άμυνας πολύ πιο ισχυρό και αποτελεσματικό από εκείνον των νευρώσεων: «Συνίσταται στο ότι το εγώ απορρίπτει [*verwift*] την αβάσταχτη αναπαράσταση την ίδια στιγμή με το συναίσθημά της και συμπεριφέρεται σαν η αναπαράσταση να μην είχε φτάσει ποτέ έως το εγώ»³.

1. Sigmund Freud, «La perte de la réalité dans la névrose et dans la psychose» (1924), στο *Névrose, psychose et perversion*, ό.π., σ. 301.

2. Jacques Lacan, Le séminaire III, *Les psychoses*, ό.π., σ. 88· σ. 94 στην ελλ. έκδ.

3. Sigmund Freud, «Les psychonévroses de défense» (1894), στο *Névrose, psychose et perversion*, ό.π., σ. 12.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η *Verwerfung* δεν αποκτά ποτέ το καθεστώς έννοιας και δεν γίνεται ποτέ για τον Φρόντ ο κατεξοχήν μηχανισμός της ψύκωσης. Ο Λακάν μάς εξηγεί ότι ο Φρόντ δεν μιλά πολύ συχνά για τη *Verwerfung* και ότι ο ίδιος την ξετρώπωσε «από τα δύο τρία σημεία όπου σκάει μύτη και, μάλιστα, μερικές φορές, από σημεία όπου δεν φιγουράρει, αλλά στα οποία η κατανόηση του κεμμένου απαιτεί να το υποθέσουμε»¹. Όπως υποστηρίζει ο Ζαν-Κλοντ Μαλεβάλ:

Το θεωρητικό καθεστώς της *Verwerfung* παραμένει αβέβαιο στη διδασκαλία του ιδρυτή της ψυχανάλυσης: καταδεικνύει άλλοτε έναν παθογενή μηχανισμό, γενεσιουργό μιας ψευδαισθητικής σύγχυσης, ενός επεισοδίου αρνητικής μεταβίβασης, μίας σύντομης ψευδαίσθησης, και άλλοτε ένα δομικό μηχανισμό στις απαρχές της ηθικής συνείδησης².

Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι αυτό που τραβά την προσοχή του Φρόντ, όσον αφορά τον σχηματισμό των συμπτωμάτων στην παράνοια, είναι μάλλον η προβολή παρά η *Verwerfung*. Ο ορισμός που δίνει για την προβολή, στην ανάλυση της περίπτωσης του προέδρου Σρέμπερ, είναι ο εξής: «Μία εσωτερική αντίληψη καταστέλλεται και, στον τόπο και στη θέση της, το περιεχόμενό της, αφού υποστεί μία κάποια μεταμόρφωση, φτάνει στο συνειδητό υπό τη μορφή αντίληψης που έρχεται απ' έξω»³. Μερικές όμως σελίδες παρακάτω διορθώνει: «Δεν ήταν σωστό να πούμε ότι το συναίσθημα που κατεστάλη στο εσωτερικό προβλήθηκε προς τα έξω· θα έπρεπε μάλλον να πούμε, το βλέπουμε τώρα, ότι αυτό που ακυρώθηκε στο εσωτερικό επανέρχεται απ' έξω»⁴. Μερικά χρόνια αργότερα, ο Φρόντ επανέρχεται και εξηγεί αυτή την απόρριψη, μέσω της περίπτωσης του ανθρώπου με τους λύκους και αυτού που αποκαλεί απόρριψη του ευνουχισμού:

Τον απέρριψε, το εμφανές νόημα αυτής της έκφρασης είναι ότι δεν ήθελε να ξέρει τίποτα σε σχέση με την απώθηση. Το ερώτημα της ύπαρξής του δεν ετέθη υπό κρίση, αλλά αντιθέτως τα πράγματα συνέβησαν σαν να μην υπήρχε⁵.

Ο Φρόντ βρήκε μία απόδειξη σύμφωνα με την οποία ο ευνουχισμός βιώθηκε σαν πραγματικό γεγονός: πρόκειται για την ψευδαίσθηση του κομμένου δαχτύλου. Ο άν-

1. Jacques Lacan, Le séminaire III, *Les psychoses*, ό.π., σ. 170- σ. 174 στην ελλ. έκδ.

2. Jean-Claude Maleval, *La forclusion du Nom-du-Père*, ό.π., σ. 39.

3. Sigmund Freud, «Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa» (1911), στο *Cinq psychanalyses*, PUF, Παρίσι 1988, σ. 311.

4. *Αντόπι*, σ. 315.

5. Sigmund Freud, «Extrait de l'histoire d'une névrose infantile» (1918) στο *Cinq psychanalyses*, ό.π., σ. 389.

θρῶπος με τους λύκους είχε την ψευδαίσθηση ότι το μικρό του δάχτυλο είχε κοπεί με τέτοιο τρόπο που συγκρατιόταν μόνον από το δέρμα. Πρόκειται για τον ευνουχισμό βιωμένο με ψευδαισθητικό τρόπο. Η αναπαράσταση που απορρίφθηκε, δηλαδή ο ευνουχισμός, έρχεται απ' έξω, επιστρέφει με τη μορφή ψευδαίσθησης. Ο Λακάν μεταφράζει το συγκεκριμένο επεισόδιο ως εξής: «Αυτό που δεν γίνεται δεκτό στη συμβολική τάξη ξεπροβάλλει στο πραγματικό»¹. Αυτό που το υποκειμένο αρνείται, εμφανίζεται στο πραγματικό. Το εσωτερικό και το εξωτερικό μετατρέπονται από τον Λακάν σε συμβολικό και πραγματικό.

Η *Verwerfung* στον Λακάν

Η *Verwerfung* υποδεικνύει στον Λακάν ότι κάτι λείπει στη σχέση του υποκειμένου με το σημαίνον. Αναφέρεται σε μία ανεπανόρθωτη έλλειψη που αφορά την πρώτη εισαγωγή των βασικών σημαινόντων².

Περί τίνος πρόκειται, όταν μιλάω για τη *Verwerfung*; Πρόκειται για την απόρριψη ενός πρωταρχικού σημαίνοντος στα εξωτερικά ερέβη, ενός σημαίνοντος που θα λείπει εφεξής σε τούτο το επίπεδο. Ιδού ο θεμελιώδης μηχανισμός που υποθέτω στη βάση της παράνοιας. Πρόκειται για μία πρωταρχική διαδικασία αποκλεισμού ενός αρχέγονου ενδότερου, που δεν είναι το ενδότερο του σώματος αλλά το ενδότερο ενός πρώτου σώματος σημαινόντων³.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, όταν ο Λακάν θέτει τη *Verwerfung* ως τον θεμελιώδη μηχανισμό της παράνοιας, δεν διευκρινίζει με τι σχετίζεται. Μεταγενέστερα η διάκλειση, ως ο θεμελιώδης μηχανισμός της ψύχωσης, θα αφορά το Όνομα-του-Πατρός.

Ο Λακάν επανέρχεται στην προσπάθειά του να θεωρητικοποιήσει τη *Verwerfung* στο κείμενο «Απάντηση στο σχόλιο του Ζαν Ιπολίτ [Jean Hyppolite] πάνω στη “*Verneinung*” του Φρόντ», στηριζόμενος στην περίπτωση του ανθρώπου με τους λύκους. Εστιάζει ιδιαίτερα στο γεγονός ότι ο άνθρωπος με τους λύκους «δεν ήθελε να ξέρει τίποτα όσον αφορά τον ευνουχισμό με την έννοια της απώθησης». Αυτό που έχει απορριφθεί [*verworfen*] δεν ξαναβρίσκεται στην ιστορία του υποκειμένου. Πρόκειται για μια πρωταρχική αποβολή [*expulsion*], μια αποβολή έξω από το

1. Jacques Lacan, Le séminaire III, *Les psychoses*, ό.π., σ. 22· σ. 27 στην ελλ. έκδ.

2. *Αυτόθι*, σ. 286· σ. 286 και στην ελλ. έκδ. «Η έννοια της *Verwerfung* μάς υποδεικνύει ότι προαπαιτείται να υπάρχει κάτι που λείπει στη σχέση με το σημαίνον κατά την πρώτη εισαγωγή στα βασικά σημαινόντα».

3. *Αυτόθι*, σ. 171· σ. 175 στην ελλ. έκδ., μτφρ. τροποποιημένη.

υποκείμενο. Αυτή η πρωταρχική αποβολή θα διαχωρίσει τη *Verneinung*, που ο Λακάν θα μεταφράσει ως απάρνηση [dénégation], από τη *Verwerfung*. Η απάρνηση απαιτεί την ύπαρξη μίας *Bejahung*, μίας κατάφασης, μίας συμβολοποίησης, ενώ αυτό που έχει απορριφθεί είναι εκτός συμβολοποίησης. Η *Verwerfung* λειτουργεί στην *Bejahung*. Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ προσθέτει ότι «η απαραίτητη *Bejahung*, για να μπορέσει να κρατηθεί η συμβολική τάξη, είναι η *Bejahung* του Ονόματος-του-Πατρός. Η πρωταρχική κατάφαση του Φρόντ είναι η συμβολοποίηση του Λακάν»¹.

Η *Verwerfung* είναι μια συμβολική κατάργηση. Γι' αυτόν τον λόγο, στον άνθρωπο με τους λύκους, ο ευνουχισμός εμφανίζεται να περιπλανάται στο πραγματικό. Στηριζόμενος στη φράση του Φρόντ «μια απώθηση είναι διαφορετική από μια κρίση που απορρίπτει και επιλέγει», ο Λακάν επιχειρεί να διαχωρίσει τη *Verwerfung* από την απώθηση.

Η *Verwerfung* λοιπόν έδωσε τέλος σε κάθε εκδήλωση σχετιζόμενη με τη συμβολική τάξη, δηλαδή με τη *Bejahung*, την οποία ο Φρόντ θέτει ως το πρωταρχικό *procès*, όπου η απονεμητική κρίση έχει την ρίζα της, και που δεν είναι τίποτε άλλο από την πρωταρχική συνθήκη έτσι ώστε κάτι από το πραγματικό να τεθεί στην υπηρεσία της αποκάλυψης του είναι ή, για να χρησιμοποιήσω την γλώσσα του Χάιντεγκερ, να αφεθεί-να-είναι².

Μερικά χρόνια αργότερα, στη διάρκεια του Σεμιναρίου V, ο Λακάν θα αναφερθεί επίσης στη διαφορά ανάμεσα σε *Verwerfung* και *Verdrangung*:

Η *Verwerfung*, σας έχω πει, δεν είναι απλώς αυτό που είναι πέρα από αυτό στο οποίο μπορείτε να έχετε πρόσβαση, δηλαδή αυτό που βρίσκεται εντός του Άλλου ως απωθημένο και σημαίνον. Αυτό είναι η *Verdrangung*, και είναι η σημαίνουσα αλυσίδα. Απόδειξη ότι συνεχίζει να δρα χωρίς να της δίνετε την παραμικρή σημασία, ότι καθορίζει και την παραμικρή σημασία χωρίς να τη γνωρίζετε ως σημαίνουσα αλυσίδα³.

Η *Verwerfung* είναι το σημαίνον ή το γράμμα που λείπει από τη σημαίνουσα αλυσίδα. Δεδομένου ότι το ασυνείδητο είναι ένας τυπογραφικός χώρος, η *Verwerfung* είναι το γράμμα ή το σημαίνον που λείπει από την τυπογραφία. Συνιστά ένα κενό στην αλυσίδα των σημαινόντων. Ο Λακάν υπερτονίζει τη σημασία της έλλειψης του σημαινόντος του Ονόματος-του-Πατρός, στον βαθμό που πρόκειται για το σημαί-

1. Jacques-Alain Miller, *Cause et consentement*, ό.π., μάθημα 11ης Νοεμβρίου 1987.

2. Jacques Lacan, «Réponse au commentaire de Jean Hyppolite sur la “Verneinung” de Freud» (1954), στο *Écrits*, ό.π., σ. 387-388.

3. Jacques Lacan, Le séminaire V, *Les formations de l'inconscient*, ό.π., σ. 146.

νον που θεμελιώνει τον νόμο. «Είναι το σημαίνον που σημαίνει ότι, στο εσωτερικό αυτού του σημαίνοντος, το σημαίνον υπάρχει»¹.

Την επόμενη χρονιά, αναφερόμενος στον Εντουάρντ Πισόν [Édouard Pichon], θα προσδιορίσει τη διαφορά ανάμεσα στη διάκλειση και στην ασυμφωνία [discordance]. Η ασυμφωνία εκφράζεται με την απλή άρνηση –το *δεν/μην[ne]*– που τοποθετείται ανάμεσα στην εκφορά και στο εκφερόμενο. Η διάκλειση απαιτεί τη χρήση δύο όρων:

Ας πάρουμε μια πρόταση, όπως *Δεν υπάρχει κανείς εδώ [Il n' a personne ici]*. Αυτό είναι διακλειστικό – αποκλείεται προς το παρόν να είναι κάποιος εδώ. Πάνω σ' αυτό, ο Πισόν σημειώνει ότι, κάθε φορά που έχουμε να κάνουμε απλά και καθαρά με μία διάκλειση, η γαλλική γλώσσα χρησιμοποιεί πάντοτε δύο όρους – ένα *δεν [ne]* και στη συνέχεια κάτι που εδώ αντιπροσωπεύεται από τη λέξη *κανείς [personne]*, αλλά που μπορεί και να αντιπροσωπεύεται από τη λέξη *δεν [pas]* ή *τίποτα [rien]*, όπως στο *Δεν έχω πού να μείνω [Je n'ai pas où loger]* ή *Δεν έχω να σας πω τίποτα [Je n'ai rien à vous dire]*².

Όταν το *δεν [ne]* χρησιμοποιείται μόνο του θέτει παράδοξα προβλήματα. Όντως, σχεδόν ποτέ το *δεν [ne]* μόνο του δεν χρησιμοποιείται για να εκφράσει την καθαρή και απλή άρνηση. Ο Λακάν επανέρχεται στο παράδειγμα του παραπληρωματικού *δεν [ne]*. Η φράση *Φοβάμαι μην έρθει [Je crains qu'il ne vienne]* δεν σημαίνει *Φοβάμαι ότι δεν θα έρθει*, αλλά *Φοβάμαι ότι θα έρθει*.

Καθώς, εξαιτίας του φόβου μου, προλαμβάνεται η υποθετική άφιξη κάποιου γεγονότος, εφόσον εύχομαι να μην έρθει, μπορώ, άραγε, να κάνω διαφορετικά και να μην αρθρώσω *Φοβάμαι μην έρθει*; – κοιτάροντας στο πέρασμα, αν μπορώ να το πω έτσι, αυτό το *μην [ne]* της ασυμφωνίας, το οποίο, στο πεδίο της άρνησης, διαφοροποιείται ως τέτοιο από το *μην [ne]* της διάκλεισης³.

Ο Λακάν μάς εξηγεί ότι, στην αγγλική γλώσσα, η άρνηση συνδέεται με ένα βοηθητικό, και είναι αυτό το βοηθητικό που εισάγει τη διάσταση του υποκειμένου. *Je n'irai pas [Δεν θα πάω]* σημαίνει στα γαλλικά ότι το υποκείμενο δεν θα πάει, ενώ το *I won't go* στ' αγγλικά εμπεριέχει, κατά τον Λακάν, την απόφαση του υποκειμένου να μην πάει.

Άραγε, αυτό σημαίνει ότι η χρήση του διακλειστικού *δεν* εμπεριέχει μία υποκειμενική επιλογή; Σε αυτή την ερώτηση θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο κεφάλαιο που αφορά την αιτιότητα της ψύχωσης.

1. *Αντόθι*, σ. 147.

2. Jacques Lacan, Le séminaire VI (1958-1959), *Le désir et son interprétation*, Editions de la Martinière et le Champ freudien Éditeur, Παρίσι 2013, σ. 105.

3. *Αντόθι*, σ. 106.

Η τρύπα στο συμβολικό

Όπως προαναφέρθηκε, η περίοδος του Σεμιναρίου III είναι εκείνη του στρουκτουραλισμού και του σημείου διαρραφής. Για τον Λακάν, το σημείο διαρραφής είναι το σημείο όπου ασκείται κάθε ανάλυση του λόγου, είναι «το σημείο σύγκλισης που επιτρέπει να τοποθετηθούν αναδρομικά και σε προοπτική όλα όσα συμβαίνουν μέσα σε αυτόν τον λόγο»¹. Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι ήδη, από το Σεμινάριο III, ο Λακάν τοποθετεί το Όνομα-του-Πατρός στη θέση του σημείου διαρραφής ανάμεσα σε σημαίνον και σημαινόμενο². Το Όνομα-του-Πατρός σταματά το γλίστρημα της σημασίας, εγκαθιδρύει δεσμούς ανάμεσα σε σημαίνον και σημαινόμενο, υπερπηδά τον διαχωρισμό τους. Ήδη από αυτό το σεμινάριο, το Όνομα-του-Πατρός έχει τη λειτουργία άγκιστρου· είναι αυτό που συγκρατεί τα πάντα μαζί. Στη σχέση μητέρα-παιδί-φαλλός, ο πατέρας είναι ο κάτοχος του φαλλού. Η ύπαρξη του πατέρα μέσα σε αυτήν τη φαντασιακή διαλεκτική είναι ουσιαστική, ώστε ο φαλλός να μην είναι ατμοσφαιρικό φαινόμενο. Ως εκ τούτου, ο Λακάν υποστηρίζει:

Τούτο είναι τόσο θεμελιώδες που, εάν προσπαθήσουμε να τοποθετήσουμε σε ένα σχήμα αυτό που κάνει τη φροϋδική αντίληψη περί οιδιπόδειου συμπλέγματος να στέκει, δεν θα έχουμε το τρίγωνο πατέρας-μητέρα-παιδί αλλά ένα τρίγωνο (πατέρας)-φαλλός-μητέρα-παιδί. Πού είναι ο πατέρας εδώ μέσα; Είναι στον δακτύλιο που τα συγκρατεί όλα μαζί³.

Σε αυτό το σεμινάριο, επίσης, παρατηρούμε την προοικονομία του Ονόματος-του-Πατρός όχι μόνον ως αυτού που συγκρατεί το πραγματικό, το συμβολικό και το φαντασιακό, αλλά και ως αυτού που θα αποτελέσει αναπλήρωση:

Δεν είναι αδύνατον να κατορθώσει κανείς να προσδιορίσει τον ελάχιστο αριθμό των βασικών σημείων πρόσδεσης σημαίνοντος και σημαινόμενου που είναι αναγκαία για να λέγεται ένα ανθρώπινο ον φυσιολογικό, και τα οποία, όταν δεν έχουν εγκατασταθεί ή όταν χαλαρώσουν, στοιχειοθετούν τον ψυχωτικό⁴.

1. Jacques Lacan, Le séminaire III, *Les psychoses*, ό.π., σ. 303-304· σ. 303 στην ελλ. έκδ.

2. Αναφερόμενος στον Φρόντ, ο Λακάν λέει ότι «η έννοια του πατέρα, πολύ συγγενής με την έννοια του φόβου του θεού, προσφέρεται ως το πιο εύληπτο στοιχείο της εμπειρίας του σημείου διαρραφής σημαίνοντος και σημαινόμενου, όπως το ονόμασα», σ. 304· σ. 304 και στην ελλ. έκδ.

3. *Αντόθι*, σ. 359· σ. 357 στην ελλ. έκδ.

4. *Αντόθι*, σ. 304· σ. 304 και στην ελλ. έκδ.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι, με αυτήν τη φράση, ο Λακάν προοικονομεί τη βορρόμεια δομή του υποκειμένου. Αυτό που είναι σημαντικό είναι τα σημεία δεσίματος. Όταν εξασφαλίζεται ένας ικανοποιητικός αριθμός σημείων δεσίματος, το υποκείμενο είναι «φυσιολογικό» –ή κανονικό, θα λέγαμε–, ενώ όταν αυτά τα σημεία δεσίματος σπάσουν, το υποκείμενο εισέρχεται στην ψύχωση.

Είναι σημαντικό, στο Σεμινάριο III, να τονιστεί το ζήτημα της τρύπας στο συμβολικό, η οποία αποδίδεται στην ψύχωση· πρόκειται για ένα έλλειμμα της ψυχωτικής δομής. Η ψύχωση ταυτίζεται με μία τρύπα, με ένα ατύχημα στο εσωτερικό της *Bejahung*, με μία έλλειψη στο σημαίνον, με ένα αδιέξοδο, με κάποια αμηχανία όσον αφορά το σημαίνον. Με λίγα λόγια, η ψύχωση περιορίζεται σε μία ελλειμματική σχέση του υποκειμένου με το σημαίνον.

Στην ψύχωση αμφισβητείται το σημαίνον, και καθώς το σημαίνον δεν είναι ποτέ μοναχικό, καθώς σχηματίζει πάντα κάτι συνεκτικό –αυτή ακριβώς είναι η σημασιότητα του σημαίνοντος–, η έλλειψη ενός σημαίνοντος οδηγεί κατ' ανάγκη το υποκείμενο να ξαναθέσει υπό αμφισβήτηση το σύνολο του σημαίνοντος¹.

Η αντίληψη του ελλείμματος που έχει ο Λακάν για την ψύχωση απεικονίζεται πολύ πετυχημένα με τη μεταφορά του σκαμνιού: «Δεν έχουν όλα τα σκαμνιά τέσσερα πόδια. Υπάρχουν και εκείνα που στέκονται με τρία. Τότε, όμως, δεν μπορεί πια να λείψει ούτε ένα, αλλιώς τα πράγματα δεν πάνε καθόλου καλά»².

Ο ψυχωτικός δεν είναι μόνον εκείνος που «βρέθηκε πλασαρισμένος ως προς το σημαίνον λιγάκι στραβά, λοξά», αλλά και εκείνος στον οποίο λείπει κάτι, ένα θεμελιώδες σημαίνον.

Ολοκληρώνοντας το Σεμινάριο III, ο Λακάν διαφοροποιεί τη νεύρωση από την ψύχωση, τοποθετώντας από τη μεριά της νεύρωσης «τη σχέση του υποκειμένου μ' έναν δεσμό που σημαίνεται στο εσωτερικό των υπαρκτών σημειουσών δομών» και από τη μεριά της ψύχωσης «τη συνάντηση του υποκειμένου, σε επιλεκτικές συνθήκες, με το σημαίνον ως σημαίνον»³.

Ωστόσο, διαπιστώνουμε με ενδιαφέρον ότι, ήδη από το Σεμινάριο III, ο Λακάν μιλά για την τρύπα στο συμβολικό ανεξάρτητα από την ψύχωση. «Μέσα στο συμβολικό τίποτα δεν εξηγεί τη δημιουργία»⁴, μας εξηγεί ο Λακάν. Η αναπαραγωγή διαφεύγει του συμβολικού πλαισίου. Να, λοιπόν, μία τρύπα στο συμβολικό που δεν αναφέρεται στην ψύχωση. Το ίδιο ισχύει και για το γυναικείο φύλο, στο οποίο ο

1. *Αντόθι*, σ. 229· σ. 230-231 στην ελλ. έκδ.

2. *Αντόθι*, σ. 228· σ. 230 στην ελλ. έκδ.

3. *Αντόθι*, σ. 360· σ. 358 στην ελλ. έκδ.

4. *Αντόθι*, σ. 202· σ. 206 στην ελλ. έκδ.

Λακάν αποδίδει τρία χαρακτηριστικά: απουσία, κενό, τρύπα. Έτσι, υποστηρίζει ότι «το συμβολικό στερείται υλικού»¹, και πρόκειται για έλλειψη που δεν αφορά την ψύχωση αλλά τους πάντες. Η τρύπα στο συμβολικό που αφορά την ψύχωση είναι μία τρύπα στο επίπεδο του σημαίνοντος, αλλά δεν πρόκειται για ένα οποιοδήποτε σημαίνον. Ο Λακάν δεν κατάφερε να θεωρητικοποιήσει τη διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός παρά αργότερα, στο γραπτό του για την ψύχωση. Ολοκλήρωσε το Σεμινάριο III λέγοντας ότι το θεμελιώδες σημαίνον που λείπει στον πρόεδρο Σρέμπερ είναι το σημαίνον *είμαι πατέρας*. Πρόκειται, κατά τον Λακάν, για ένα βασικό σημαίνον.

Το σημαίνον *είμαι πατέρας* είναι αυτό που φτιάχνει τον κεντρικό δρόμο ανάμεσα στις σεξουαλικές σχέσεις με μια γυναίκα. Εάν ο κεντρικός δρόμος δεν υφίσταται, βρίσκεται κανείς μπροστά σε κάποια στοιχειώδη μονοπάτια, συνουσιασμό και μετά η εγκυμοσύνη μιας γυναίκας².

Για να ολοκληρωθεί η αναφορά στο Σεμινάριο III, είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι ο Λακάν ήδη από τότε αποδίδει στο κατασκευάσμα του το καθεστώς του μύθου:

Αυτό που σας διηγούμαι είναι επίσης μύθος, διότι δεν πιστεύω καθόλου ότι υπάρχει κάπου, κάποια στιγμή, κάποιο στάδιο, όπου το υποκείμενο αποκτά πρώτα το αρχέγονο σημαίνον και ύστερα εισάγεται το παιχνίδι των σημασιών και εν συνεχεία, ύστερα απ' αυτό, με το σημαίνον και το σημαινόμοιο πιασμένα αγκαζέ μπαίνουμε στον χώρο του λόγου³.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ ΣΤΟ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Στο γραπτό του «Για ένα ζήτημα προκαταρκτικό σε κάθε δυνατή θεραπεία της ψύχωσης», ο Λακάν βασίζεται στο σχήμα της μεταφοράς, για να τυποποιήσει το οιδιπόδειο στην πατρική μεταφορά:

$$\frac{S \cdot \mathcal{S}}{\mathcal{S} \cdot x} \rightarrow S \left(\frac{1}{s} \right)$$

Πρόκειται για μία σημαίνουσα υποκατάσταση «όπου τα μεγάλα S είναι τα σημαίνοντα, x η άγνωστη σημασία και s το σημαινόμοιο αποτέλεσμα της μεταφοράς, η

1. *Αντόθι*, σ. 199· σ. 203 στην ελλ. έκδ.

2. *Αντόθι*, σ. 330· σ. 329 στην ελλ. έκδ.

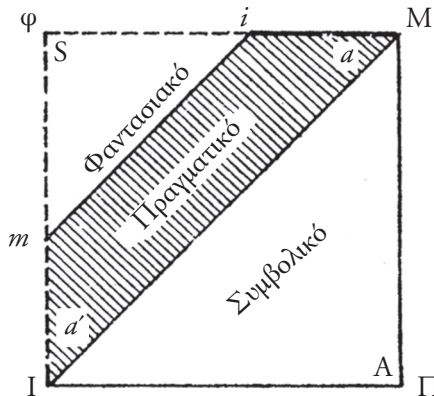
3. *Αντόθι*, σ. 172· σ. 175 στην ελλ. έκδ.

οποία συνίσταται στην αντικατάσταση μέσα στη σημαίνουσα αλυσίδα του S από το S'. Η έκθλιψη του S', που απεικονίζεται εδώ με τη διαγραφή του, είναι η προϋπόθεση για την επιτυχία της μεταφοράς»¹. Με αφετηρία αυτήν τη μεταφορά, ο Λακάν θα τυποποιήσει την πατρική μεταφορά:

$$\frac{\text{Όνομα-του-Πατρός}}{\text{Επιθυμία της Μητέρας}} \cdot \frac{\text{Επιθυμία της Μητέρας}}{x} \rightarrow \text{Όνομα-του-Πατρός} \left(\frac{A}{\text{φαλλός}} \right)$$

Πρόκειται για μία μεταφορά όπου η επιθυμία της μητέρας αντικαθίσταται από το Όνομα-του-Πατρός. Το Όνομα-του-Πατρός θα είναι «το σημαίνον που είναι ικανό να δώσει νόημα στην επιθυμία της μητέρας»². Το αποτέλεσμα αυτής της αντικατάστασης είναι η παραγωγή της φαλλικής σημασίας. Το Όνομα-του-Πατρός ορίζει τη σημασία του φαλλού. Προσδίδει, ως φαλλική σημασία, τη σημασία της επιθυμίας της μητέρας. Με την πατρική μεταφορά, ο Λακάν εισάγει μία σχέση αιτιότητας ανάμεσα στον πατέρα και στον φαλλό. Στο συμβολικό πεδίο, ο πατέρας είναι το αίτιο, και έχει ως αποτέλεσμα, στο φαντασιακό, τον φαλλό.

Με αφετηρία τη νεύρωση, ο Λακάν επιχειρεί να τυποποιήσει και να εξηγήσει την ψύχωση. Κατασκευάζει το σχήμα R, για να καταδείξει με ποιον τρόπο το Όνομα-του-Πατρός και ο φαλλός συγκροτούν το υποκείμενο. Σε αυτό το σχήμα, οι κορυφές Π και Φ συγκροτούν τα τρίγωνα του συμβολικού και του φαντασιακού, ενσωματώνοντας το πεδίο της πραγματικότητας που ο Λακάν θα αποκαλέσει πραγματικό. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι το Όνομα-του-Πατρός βρίσκεται, στο σχήμα, στη θέση του A.

Σχήμα R:

1. Jacques Lacan, «D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose» στο *Écrits*, ό.π., σ. 557.

2. Jacques Lacan, Le séminaire XVIII (1971), *D'un discours qui ne serait pas du semblant*, Seuil, Παρίσι 2006, σ. 172.

Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ θεωρεί ότι «η προκαταρκτική θεώρηση για τη διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός συνίσταται στο ότι αυτό που συγκροτεί τον κόσμο κάθε υποκειμένου είναι η σημαίνουσα πανοπλία. Το αίσθημα, δηλαδή, της πραγματικότητας δεν είναι δεδομένο για το υποκείμενο, η συνοχή των σχέσεων του με τον άλλον δεν είναι δεδομένη, η εισαγωγή του στο κοινό παραλήρημα επίσης δεν είναι δεδομένη. Χρειάζεται μία κάποια συνοχή, μία σημαίνουσα συνεκτικότητα, για να στηρίξει αυτόν τον κόσμο, αυτή την πραγματικότητα, αυτόν τον άλλον και αυτό το κοινό παραλήρημα»¹. Τούτο σημαίνει ότι η συνεκτικότητα ενός υποκειμένου διασφαλίζεται από τη συνεκτικότητα της σημαίνουσας αλυσίδας. Τι συμβαίνει, λοιπόν, όταν ένα συγκεκριμένο σημαίνον λείπει από αυτή την αλυσίδα; Με άλλα λόγια: τι συμβαίνει, όταν το Όνομα-του-Πατρός είναι διακλεισμένο;

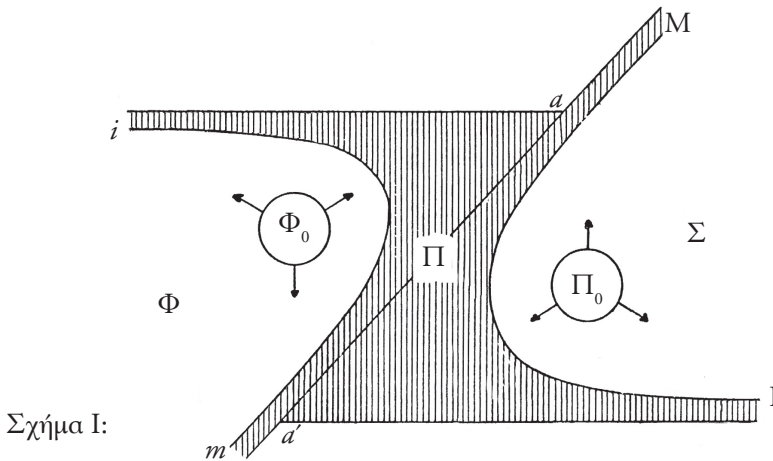
Όταν το Όνομα-του-Πατρός εγκαλείται και δεν είναι στη θέση του για να απαντήσει, όταν η θέση του είναι κενή, η ψύχωση εκλύεται. Αυτή η έκλυση ανοίγει δύο βάραθρα, ένα στο πεδίο του συμβολικού και ένα άλλο στο πεδίο του φαντασιακού.

Στο σημείο όπου –θα δούμε με ποιον τρόπο– εγκαλείται το Όνομα-του-Πατρός, μπορεί, λοιπόν, να απαντήσει μέσα στον Άλλο μία καθαρή τρύπα, η οποία, εξαιτίας της ανεπάρκειας των αποτελεσμάτων της μεταφοράς, θα προκαλέσει μία αντίστοιχη τρύπα στη θέση της φαλλικής σημασίας².

Η διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός προκαλεί, συνεπώς, την παραμόρφωση του σχήματος R. Δύο βάραθρα ανοίγουν, το ένα στο συμβολικό, στο επίπεδο του Π, το άλλο στο φαντασιακό, στο επίπεδο του Φ. Το αποτέλεσμα είναι στο σχήμα I:

1. Jacques-Alain Miller, «Problèmes cliniques pour la psychanalyse», *Quarto, Revue de psychanalyse*, n° 1, 1981, σ. 26, version cd-rom, Eurl-Huysmans, Editions de l'ECF, Παρίσι 2007.

2. Jacques Lacan, «D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose» στο *Écrits*, ό.π., σ. 558.

Σε αυτό το γραπτό, ο Λακάν επαναλαμβάνει ότι η *Verwerfung* είναι η απουσία της *Bejahung* και δηλώνει ότι η *Verwerfung* είναι διάκλειση του σημαίνοντος¹. Ποια είναι, όμως, η αρχή που διέπει τη διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός;

Για να προχωρήσουμε τώρα στην αρχή της διάκλεισης (*Verwerfung*) του Ονόματος-του-Πατρός, πρέπει να παραδεχτούμε ότι το Όνομα-του-Πατρός εμφανίζει διπλό, στη θέση του Άλλου, το ίδιο το σημαίνον του τριαδικού συμβολικού, στον βαθμό που αυτό αποτελεί τον νόμο του σημαίνοντος².

Όπως προαναφέρθηκε, τη συγκεκριμένη περίοδο της διδασκαλίας του Λακάν, το Όνομα-του-Πατρός αποτελεί «το σημαίνον που, εντός του Άλλου, ως τόπου του σημαίνοντος, είναι το σημαίνον του Άλλου ως τόπου του νόμου»³.

Στο προκαταρκτικό ζήτημα, ο Λακάν τυποποιεί τη θεωρία του για την ψύχωση. Όταν Ένας-Πατέρας τοποθετείται στη θέση τρίτου σε μία φαντασική σχέση του υποκειμένου, τότε κλονίζεται η φαντασική ταύτιση του υποκειμένου και διαλύεται η φαντασική τριάδα. Η έλλειψη του Ονόματος-του-Πατρός στον τόπο του Άλλου διανοίγει μία τρύπα στο σημειώμενο και προκαλεί την αναδιά-

1. Διευκρινίζει αναφορικά με τον όρο *Verwerfung*: «Αρθρώνεται σε αυτό το πεδίο ως η έλλειψη αυτής της *Bejahung* ή απονεμητική κρίση, που ο Φρόνντ θέτει ως απαραίτητο προηγούμενο σε κάθε ενδεχόμενη εφαρμογή της *Verneinung*, στην οποία την αντιπαραθέτει ως υπαρκτική κρίση». Λίγο πιο κάτω υποστηρίζει: «Η *Verwerfung* θα θεωρηθεί, λοιπόν, από εμάς ως διάκλειση του σημαίνοντος», σ. 558.

2. *Αντίθ*, σ. 578.

3. *Αντίθ*, σ. 583.

ταξη του σημαίνοντος, ωστόσο σημαίνον και σημαινόμενο σταθεροποιηθούν, στην καλύτερη των περιπτώσεων, σε μία παραληρηματική μεταφορά.

Για να εκλυθεί μία ψύχωση, η διάκλειση του Ονόματος- του-Πατρός δεν αρκεί. Χρειάζεται, επίσης, να εγκληθεί το Όνομα-του-Πατρός σε συμβολική αντίθεση με το υποκείμενο. Όντως, μέσω του Ενός-Πατέρα, το Όνομα-του-Πατρός εγκαλείται στη θέση του Άλλου. Η έλλειψή του στη θέση του Άλλου, τη στιγμή ακριβώς που εγκαλείται, προκαλεί την έκλυση της ψύχωσης.

Η έλλειψη του Ονόματος-του-Πατρός σε αυτήν τη θέση, με την τρύπα που διανοίγει στο σημαινόμενο, ανοίγει τους κρουνοί των αναδιατάξεων απ' όπου προέρχεται η αυξανόμενη καταστροφή του φαντασιακού, ώπου να κατακτηθεί το επίπεδο όπου σημαίνον και σημαινόμενο σταθεροποιούνται στην παραληρηματική μεταφορά¹.

Τη στιγμή που εγκαλείται το Όνομα-του-Πατρός, δεν υπάρχει καμία απάντηση. Υπάρχει μία τρύπα στο σημαινόμενο. Το ψυχωτικό υποκείμενο, για να αντισταθμίσει αυτή την τρύπα, που του προκαλεί άγχος και αμηχανία, εγκαλεί το σημαίνον. Η παραληρηματική μεταφορά είναι η απόκρισή του στην τρύπα. Η έκλυση της ψύχωσης συνδυάζει, λοιπόν, «ένα τυχαίο αίτιο (τη συνάντηση με τον Ένα-Πατέρα), τη διάλυση ενός σταθεροποιητικού στοιχείου (μίας ταύτισης), τη δράση μίας συγκεκριμένης αιτίας (τη διάκλειση του πατρικού σημαίνοντος)»². Όντως, η θεωρία του Λακάν για την ψύχωση συνοψίζεται στη φράση του:

Είναι στο πλαίσιο ενός ατυχήματος σε αυτό το πεδίο [συμβολικό] και σε αυτό που επιτελείται εκεί, δηλαδή στη διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός στη θέση του Άλλου, και στην αποτυχία της πατρικής μεταφοράς, όπου ορίζουμε το έλλειμμα που δίνει στην ψύχωση την ουσιαστική της συνθήκη μαζί με τη δομή που τη διαχωρίζει από τη νεύρωση³.

Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να γίνουν δύο παρατηρήσεις. Τη συγκεκριμένη περίοδο, ο Λακάν δεν έχει ακόμα διανοηθεί να πάει πέραν του Φρόντ. Λέει, μάλιστα, κλείνοντας το προκαταρκτικό ζήτημα, ότι «δεν τίθεται θέμα να ξεπεράσουμε τον Φρόντ, όταν η ψυχανάλυση, κατά τον Φρόντ, έχει γυρίσει, όπως το έχουμε πει, στο προηγούμενο στάδιο»⁴.

1. *Αντόθι*, σ. 577.

2. Geneviève Morel, Herbert Wachsberger, «Recherches sur le début de la psychose», στο *collectif, La psychose ordinaire, ό.π.*, σ. 81.

3. Jacques Lacan, «D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose», στο *Écrits, ό.π.*, σ. 575.

4. *Αντόθι*, σ. 583.